

O ABORDARE INTERDISCIPLINARĂ A PROBLEMATICII CONSERVĂRII PATRIMONIULUI IMOBILIAR. STUDIU DE CAZ LA MUZEUL MUNICIPAL MEDIAS

GHEORGHE BAN
IOAN BUCUR
VASILE CRIȘAN

O abordare complexă a problematicii ocrotirii patrimoniului imobiliar presupune, de la început, o definiție cât mai clară a acestuia. În largă accepțiune, *patrimoniul imobiliar reprezintă totalitatea spațiului construit de oameni, începând de la rețelele stradale, de apă, canalizări, gaze naturale, rețele electrice, elemente de mobilier urban ș.a., până la case, palate, edificii de cult, alte monumente și ansambluri artistice sau arhitectonice, vestigii arheologice, obiective economice și comerciale, indiferent de materialele folosite pentru edificarea lor*. După cum se poate observa folosim termenul de *patrimoniul imobiliar* - într-o accepțiune mai largă decât cea ce literatura de specialitate, și mai ales legislația actuală înțelege prin *patrimoniul imobil*.

Patrimoniul imobiliar este parte componentă și indispensabilă a vieții noastre. În actualul stadiu de evoluție a omului și a comunităților umane este de neconceput existența fără spațiul construit, socialmente structurat și deservirea nevoilor materiale și spirituale ale indivizilor și colectivităților.

Patrimoniul imobiliar, prin monumentele și ansamblurile sale reprezentative, se constituie în element definitoriu al identității culturale și al memoriei colective, factor de cultură și civilizație pentru popoare, națiuni, zone geografice sau epoci istorice. În virtutea acestor enunțuri, accesul la patrimoniul imobiliar și la tehnologiile necesare păstrării și conservării lui, în condițiile respectării regimului proprietății și a normelor de conservare, reprezintă un drept fundamental al omului. Exercițarea acestui drept solicită responsabilități pentru comunitatea internațională, pentru state, administrații locale, colectivități și indivizi.

În conformitate cu legislația românească în vigoare, bunurile imobile sau ansambluri de bunuri imobile care au semnificație deosebită din

punct de vedere arheologic, istoric, arhitectural, religios, urbanistic, artistic, peisagistic sau tehnicò-științific sunt declarate *monumente istorice*. Aceste obiective, împreună cu zonele lor de protecție, trebuie abordate prioritar și distinct, în conformitate cu legislația existentă și în perspectiva mult dorită a perfecționării acestei legislații.

Patrimoniul imobiliar este fragil și perisabil. Împotriva lui se coalițează, în timp, dușmani periculoși, reprezentați de intemperii, dezastre naturale, războaie, poluare, politici edilitare greșite, neglijență, proastă administrare, rea intenție, trafic ilicit de bunuri culturale ș.a. Relevarea și înlăturarea pericolelor, acțiunea concentrică sau consecutivă asupra cauzelor și efectelor acestora, nu pot fi lăsate numai pe seama unei inițiative sporadice și individuale. Se impune ca societatea în ansamblu și comunitățile umane să-și definească clar interesul și să adopte strategii științific elaborate pentru un demers avizat, permanent și eficient privind patrimoniul imobiliar.

Conștientizarea societății asupra importanței patrimoniului imobiliar, programele elaborate pentru cercetarea, conservarea, restaurarea și valorificarea acestuia, sunt pe cât de necesare, pe atât de ineficiente dacă nu sunt sprijinite de organizații neguvernamentale, parteneri privați și instituții specializate, care să dispună de competență științifică, capacitatea tehnologică și mijloacele economico-financiare elaborării și mai ales aplicării programelor specifice.

Pledoaria noastră pentru cauza sănătății patrimoniului imobiliar urmărește depășirea unei îndelungate perioade de abordare unilaterală a acesteia și trecerea efectivă la acțiune concertată, multidisciplinară. Acest prim nucleu de inițiativă reunește un istoric, un arhitect și un biolog-conservator, are în preajmă și alte importante disponibilități profesionale (istorici de artă, restauratori, fizicieni, chimiști, geologi, etnografi, economiști), iar în spate - experiența activității de peste două decenii în domeniul patrimoniului cultural național, sub auspiciile importantului muzeu sibian.

*
* *
*

Este cunoscut faptul că, atât municipiul cât și Județul Sibiu sunt foarte bine reprezentate în privința patrimoniului imobiliar. Fatalmente, *cazuistica suferințelor patrimoniului imobiliar este foarte bogată*, monumentele, ansamblurile și siturile istorice fiind grav afectate. Chiar și o sumară analiză a stării de fapte poate fi edificatoare.

O primă constatare ar fi aceea că s-a restaurat foarte puțin, sub aspectul cantității și nemulțumitor, sub aspectul calității. Realizările concrete de până acum datorate fie unor oportunități de moment fie disponibilităților unor beneficiari, sunt lipsite de dimensiunea urbanistică. Acest lucru este cu atât mai îngrijorător, cu cât, în centre istorice compacte ca Sibiul sau Mediașul, clădirile monument nu pot fi privite și valorizate izolat, în afara contextului. Compoziția generală, valoarea de ansamblu la care participă toate elementele primează asupra valorii individuale. Ca atare, tratarea individuală dezarmonizează ansamblul. Cu încredință, s-ar putea cita la excepții acțiunea de degajare a unor logii obturate din Piața Mică - Sibiu sau refacerea fortificațiilor din străzile Cetății și Menajului - Sibiu, lucrări sistate însă, înainte de finalizare, odată cu desființarea Comisiei Naționale a Monumentelor acum două decenii. Este foarte greu de nominalizat lucrări de restaurare cu adevărat terminate sau care să abordeze întreaga problematică a monumentelor în cauză; acolo unde s-au obținut, de pildă, rezultate multumitoare în ceea ce privește aspectul exterior, la interior funcțiunea suferă, fiind menținute elemente poluante, în special instalații, cu consecințe nefaste asupra sănătății clădirilor. Din considerente funcționale, s-au păstrat compartimentările improvizate ce denaturează percepția spațiilor originale în integritatea lor, iar în alte cazuri s-au operat compartimentări noi. Anumite rațiuni de eficiență economică prost înțeleasă au dus la neglijarea, folosirea neadecvată sau amenajarea defectuoasă a unor spații din subsoluri, cu urmări nefaste asupra sănătății monumentelor; consecința cea mai des întâlnită este igrasia, iar pe acest fond, instalarea unor agenți de biodegradare (chiar ciuperca de casă - *Merulius lacrymans*) sau de degradare fizico-chimică. În alte cazuri, prin lucrări mai recente și insuficient de bine elaborate, au fost consființite situații aberante, rezultate în urma unor folosințe defectuase ale clădirilor, cu rădăcini foarte vechi.

În prezent, după *acțiunea distructivă a omului*, principalul inamic al monumentelor pare a fi *umezeala*, cu binecunoscutele consecințe atât asupra clădirilor și a elementelor artistice înglobate cât și asupra utilizatorilor și al întregului inventar ambiental al acestora. În pofida recunoașterii acestei realități, nu s-a ajuns încă la o analiză metodică a cauzelor apariției și proliferării acestui agent devastator, analiză care ar trebui să facă parte integrantă din proiectele de restaurare sau amenajare, fundamentând soluțiile propuse. Relativ la această chestiune ar putea fi modificatoare situația ansamblului etalon al zonei noastre de referință, care este centrul istoric al Sibiului. Izvoarele scrise, docu-

mentele iconografice, cercetările efectuate până în prezent și chiar simpla observare directă asupra acestui nucleu precum și asupra interrelației cu zonele învecinate, nasc semne de întrebare și probleme deosebit de serioase cu privire la salvarea monumentelor Sibiului și la perspectiva urbanistică a acestuia. Este semnificativ faptul că zonele de iazuri și mlaștini ce bordau centura de fortificații a orașului, reprezentate cu acuratețe pe toate hărțile anterioare mijlociului secolului XVIII, au devenit, mai ales în ultimele decenii, zone predilecte de construcție pentru clădiri reprezentative ale orașului. Aceste clădiri, în general înalte, amplasate eronat, au însemnat costuri exagerate pentru realizarea suprastructurilor pe aluvionar și aberantă urbanistică prin accentele volumetrice create în zonele cele mai joase.

Documentele oferă, de asemenea, date despre prezența unor fântâni sau izvoare în spațiul public al orașului precum și a unor căi naturale de evacuare, chiar pârâiașe, a căror curgere este favorizată de profilul concav al străzilor.

În prezent, în multe cazuri, scurgerea apelor de suprafață din incintele construite nu mai este posibilă. Deosebit de gravă este situația unor construcții adosate incintei a treia de fortificații, între Orașul de Jos și Orașul de Sus sau a zonelor rămase încă libere ale aceluiași zid, în spatele cărora s-au acumulat mari cantități de umplutură, împiedicând scurgerea apelor pluviale. Aceleași fenomene se pot observa în zona legăturilor pietonale anulate între Orașul de Sus și Orașul de Jos.

Îmbrăcămintile asfaltice impermeabile, care ajung până la baza caselor, folosirea exagerată și necontrolată a cimentului și a zugrăvelilor impermeabile, colmatarea sau avarierea rețelei de canalizare, defecțiunile rețelei de alimentare cu apă, defectarea puțurilor de drenaj, nerepararea la timp a învelitorilor - se înscriu și acestea în tabloul cauzelor cel mai frecvent dovedite în deteriorarea patrimoniului imobiliar subsumate ideii de administrare defectuoasă a spațiului construit sau persistența unor politici edilitare greșite.

Abordarea de față a fost determinată în principal de cazuistica patrimoniului imobiliar din județul Sibiu, pentru că acesta ne este cel mai bine cunoscută. Din păcate însă, Sibiul nu este o excepție. Se poate constata cu ușurință starea precară a spațiilor construite din foarte multe localități din țară. Tot mai mulți oameni sunt nevoiți să trăiască sau să-și desfășoare activitatea în imobile sau incinte care nu le oferă nici condiții minime de securitate sanitară. Constatăm, de asemenea, că intervențiile asupra monumentelor istorice și de arhitectură, de cele mai multe ori efectuate cu bune intenții, nu au avut rezultatele dorite, degradarea

acestora continuând adesea cu îngrijorătoare rapiditate. La noi în țară, încă nu există o politică clară și hotărâtă de asanare și restaurare urbană, zonele istorice cu ansambluri și monumente valoroase intrând tot mai accentuat în paragină și ruină.

*
* *
*

Starea de lucruri existentă și necesitatea acută a găsirii unor remedii pentru prezentul și viitorul patrimoniului imobiliar au născut inițiativa întemeierii Fundației MEDICINA IMOBILIARĂ, care are la bază o nouă abordare conceptuală. Aceasta este MEDICINA IMOBILIARĂ.

Obiectul său de activitate îl reprezintă investigarea cauzelor, naturii și simptomelor diverselor boli care conduc la degradarea și distrugerea patrimoniului imobiliar și adoptarea celor mai eficiente remedii împotriva lor.

La baza acestei discipline stau următoarele principii:

1. BIOMORFIZAREA - adică luarea în considerare a unității imobiliare ca organism viu.

În virtutea acestui principiu, entitățile imobiliare sunt considerate sisteme deschise și investite cu unele atribute similare organismelor vii cu care, de altfel, au numeroase puncte de convergență. Domeniul este deschis cercetărilor etnologice, istorice, sociologice, filologice, precum și reflecției filozofice, cu reverberații posibile în urbanism și arhitectură.

2. TRANSFERUL preceptelor științelor medicale asupra patrimoniului imobiliar.

La fel ca ființele vii, entitățile imobiliare sau componentele acestora ("organele") îmbătrânesc, se pot îmbolnăvi de boli specifice materialelor din care sunt alcătuite, sau locurilor unde sunt amplasate, se degradează și, în cele din urmă, dispar. Aceste fenomene au cauze specifice și simptomatologie proprie; au nevoie de specialiști care să depisteze, de analize de laborator, consultații, diagnosticare și tratamente adecvate. Sunt, de asemenea, compatibile cu domeniul pe care îl propunem și alte concepte medicale precum: profilaxie, igienă, convalescență, ecologie imobiliară etc. Aplicarea metodelor și tehnicilor medicinei în domeniul tratării spațiului construit deschide nebănuite direcții de abordare a problematicii complexe a conservării patrimoniului imobiliar.

3. INTERDISCIPLINARITATEA - ca necesitate de neînlăturat pentru orice strategie globală.

Dacă reușitele în restaurarea și conservarea monumentelor sunt atât de rare și de scurtă durată, faptul se datorează și neaplicării acestui

principiu. El presupune angrenarea în procesul de investigare, analiză, proiectare și execuție a lucrărilor de conservare și restaurare a patrimoniului imobiliar a specialiștilor și informațiilor în diverse domenii ale științelor și tehnicii: fizică, chimie, biologie, istorie, arhitectură, construcții, etnologie, sociologie, urbanism, medicină, management etc. Complexitatea echipei multidisciplinare va fi determinată, desigur, de complexitatea cazului în speță.

4. ABORDAREA SISTEMATICĂ a oricărui proiect de restaurare, conservare sau urbanism, ca principiu complementar celui anterior. Aceasta înseamnă *luarea în considerare a ansamblului factorilor și raporturilor în care se situează obiectivul față de mediul ambiant: oameni, rețele de deservire, vecinătăți, ansamblu urban, cadru natural* etc. Aceste corelații determină *sisteme deschise* a căror optimizare se supune legilor ciberneticii, care pot avea aplicabilitate și în domeniul nostru de referință.

Inițiatorii sunt convinși că, la fel ca în orice domeniu nou, aceste sumare elaborări se vor îmbogăți cu noi principii, semnificații și strategii pe măsură ce va câștiga teren acest demers.

*
* *
*

În cele ce urmează, vom prezenta, în linii generale, *modul cum a fost abordat un caz concret din teritoriu într-o viziune sistemică și interdisciplinară*, având ca principală miză sugestia metodologică.

Este vorba despre o clădire din Mediaș care face parte dintr-un ansamblu arhitectonic ce a aparținut fostei Mănăstiri a franciscanilor, monument istoric, care din 1970 adăpostește Muzeul municipal Mediaș, unitate reprezentativă pentru cultura, civilizația și cadrul natural al acestei zone. Funcționalitatea de muzeu a clădirii, vechimea sa, regimul de monument istoric, fazele succesive de construcție precum și modificările operate de-a lungul timpului, dau complexitatea acestui caz. După repetate demersuri făcute de-a lungul anilor, Consiliul municipal a decis finanțarea unui proiect în perspectiva restaurării acestui obiectiv și optimizării organizării muzeului.

Pornindu-se de la o identitate bine clarificată a obiectivului, de la cunoașterea principalelor elemente de anamneză și de la opțiunea clară a păstrării funcționalității de muzeu, s-a stabilit ca primă etapă a proiectului de restaurare și implicit reamenajare, să fie elaborarea unui studiu istoric, microclimatic, fizico-chimic și biologic asupra spațiilor și componentelor imobilului.

Acest studiu a vizat clarificarea următoarelor aspecte:

- Diagnosticarea stării de sănătate a imobilului, în ansamblu, sub aspectul evoluției în timp și spațiu a parametrilor microclimatici de bază în depozite, expoziții, spații de lucru, dependințe și căi de acces;

- identificarea formelor de degradare fizică, chimică și biologică a imobilului și a patrimoniului muzeal, influențate direct de condițiile microclimatice existente în spațiul dat și de parametrii topoclimatici ai zonei de amplasament;

- Depistarea agenților de biodegradare manifesti și a factorilor favorizanți ai apariției și proliferării lor;

- Stabilirea măsurilor necesare pentru eliminarea factorilor de risc în ceea ce privește starea de sănătate a imobilului și patrimoniului muzeal, precum și pentru tratamentul agenților de degradare a obiectivelor muzeale și a componentelor imobilului, cu stabilirea chiar a unor urgențe prerestauratorii;

- Furnizarea, în final, a unui pachet de informații, sub aspectul conservării, strict necesar pentru elaborarea proiectului de restaurare a imobilului și patrimoniului muzeal precum și pentru reorganizarea funcțională a muzeului (trasee expoziționale, depozite, cabinete, laboratoare, spații tehnice și administrative).

În elaborarea studiului s-a avut în vedere unitatea necesară dintre spațiul construit și funcțiile de păstrare și valorificare culturală a unui patrimoniu muzeal divers, relevant, fragil prin definiție și fragilizat tocmai din vitregia unor relații în timp cu condițiile de păstrare și modul de folosință.

Despre modul de desfășurare și metodologia studiului, apreciem că pot fi de interes următoarele precizări:

- Sub aspectul *duratei* efective a activității în teren, observațiile, prelevările de probe, determinările microclimatice s-au derulat în intervalul ianuarie - august 1996. În principiu, durata afectată studiului microclimatic poate fi taxată ca relativ scurtă dar, în acest caz, am avut avantajul coroborării cu datele anterioare, obținute de-a lungul anilor prin experiența curentă a instituției muzeale;

S-au efectuat observații și determinări privind *valoarea și evoluția* parametrilor microclimatici de bază; *temperatura* și *umiditatea relativă* a aerului în toate spațiile interioare, cu accent deosebit asupra celor considerate reprezentative. În acest sens s-a avut în vedere un dublu aspect: reprezentabilitatea prin funcționalitate (depozite, trasee expoziționale, laboratoare și ateliere) și reprezentabilitatea prin simptomatologia constatată în diversele puncte ale imobilului. Imobilul cuprinde 54 unități

spațiale (încăperi, căi de acces, pod). Dintre acestea, în baza unei investigații prealabile prin determinări itinerante punctuale în condiții relativ fixe, au fost selecționate 31 unități, pe care le-am apreciat reprezentative, întrunind majoritatea caracteristicilor privind cazuistica microclimatică a obiectivului;

- S-a urmărit în timp *gradul de dependență* a microclimatului interior față de situația topoclimatică a zonei de amplasare a obiectivului prin determinări paralele;

- S-au făcut periodic determinări de sondaj privind *valoarea intensității luminoase* în sectoarele de risc (expoziții și anumite depozite), în condițiile normale de folosință și corelative cu valorile exterioare;

- Au fost prelevate probe pentru identificarea *agenților de biodegradare* semnalati, atât la elementele imobilului cât și la obiectele muzeale (micromicete, insecte xilofage, lepidoptere, licheni) cât și epruvete din materialele de construcție pentru analize fizico-chimice;

- S-au executat *fotografiile color* asupra zonelor relevate și asupra formelor de degradare fizico-chimică, biologică și antropică.

Datele cercetării s-au prelucrat artistic sub formă de *diagrame și tabele, ca date de sinteză*, precum și prin *buletine de analiză biologică și chimică*. Nu avem în vedere prezentarea în acest context a tuturor observațiilor, constatărilor și prelucrărilor de sinteză a datelor, aceasta interesând în primul rând pe cei care au în sarcină abordarea următoarei etape a proiectului de restaurare și reorganizare a muzeului. Pentru a crea totuși o imagine despre ceea ce poate să evidențieze un astfel de studiu în legătură cu suferințele unui monument și implicit ale patrimoniului pe care îl adăpostește, vom face în continuare o simplă enumerare a *formelor de degradare* întâlnite la construcție. Acestea sunt: atac activ de ciuperci xilofage la dușumele și tâmplărie din zonele cu infiltrații de apă, atac activ de insecte xilofage la parchet și șarpantă, tencuieli macerate și căzute, precum și cărămizi parțial dezagregate pe arii extinse la parter, atât în interior cât și în exterior, surpări de dușumele în zona inundată, săruri recristalizate (eflorescență) în încăperile cu faianță pe suport de zid igrasios, capilaritate ascendentă (igrasie) în front continuu pe întreg perimetrul parterului, Pete inestetice (halouri) cauzate de infiltrațiile de apă prin acoperiș. Structurile de lemn ale acoperișului sunt îmbătrânite, prezentând fisuri, deformări, galerii de xilofage și defribări, țigla este erodată, fisurată și parțial dezagregată, uzură avansată la întreaga instalație de apă și canalizare ș.a.

În ceea ce privește caracteristicile microclimatice ale imobilului, situația se prezintă astfel:

- temperatura din spațiile interioare are o evoluție relativ constantă dar la valori mici, în spațiile neîncălzite și fluctuații diurne mari în spațiile încălzite. Variația sezonieră ajunge în unele spații până la 20°C;

- umiditatea relativă, ca factor principal al conservării, înregistrează valori mari și foarte mari, peste limitele de toleranță, în toate încăperile de la parter în timpul verii și, în cea mai mare parte a spațiilor încălzite, în timpul sezonului rece.

Corelarea valorilor factorilor microclimatici interiori cu valorile exterioare ale lor dovedește o influență directă și majoră a acestora din urmă asupra primilor. Această dependență este datorată lipsei unei izolații termohigrice a spațiilor (ferestre multe, mari și neetanșe, absența unor spații tampon la căile de acces în imobil, aerisirea directă) cât și gradului înalt de îmbibație a zidurilor de la parter, afectate de igrasie și infiltrații. La acestea se adaugă lipsa unui sistem și a unui regim de încălzire adecvată în sezonul rece, în aproape toate spațiile. În încăperile igrasioase umiditatea relativă este constant ridicată, independent de situația meteorologică exterioară sau regimului de încălzire.

Efectuarea unor lucrări și intervenții neadecvate la imobil a potențat degradarea acestuia. Amintim în acest sens: turnarea unor pardoseli de beton, vopsirea în ulei a unor suprafețe de pereți, faianțarea unor ziduri igrasioase. La fel de dăunătoare a fost neluarea unor măsuri imediate de reparare a instalației de apă sau a acoperișului, inundările accidentale și absența drenajului clădirii.

Având în vedere starea de fapt cu privire la sănătatea monumentului și a patrimoniului muzeal ce-l adăpostește, explicitată prin studiul elaborat, se poate afirma că orice tergiversare în luarea măsurilor de asanare a factorilor de degradare, în spiritul metodologiei pe care o susținem, duce la agravarea stării fizice a imobilului, la degradări ireversibile ale pieselor muzeale și, implicit, la cheltuieli de conservare și de restaurare tot mai mari.

Adresa autorilor:
GHEORGHE BAN
IOAN BUCUR
VASILE CRIȘAN
MUZEUL BRUKENTHAL SIBIU
Str. Brukenthal nr.1
2400 - Sibiu
ROMÂNIA